

กระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน: ข้อสังเกตจาก ประสบการณ์ภาคสนามเรื่องเจน트리ฟิเคชันในประเทศไทย Place and identity processes: remarks from Thailand fieldworks on gentrification

จาตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ¹ และ จุฬวดี สันทัด²
Jaturong Pokharatsiri¹ and Chulawadee Santad²

Received: 2022-08-10

Revised: 2023-03-26

Accepted: 2023-05-19

บทคัดย่อ

กระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน กับ “เจน트리ฟิเคชัน” เป็นสองประเด็นปัญหาในมิติการพัฒนาและอนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองที่ยังคงมีการศึกษาไม่มากนักในกรณีประเทศไทย โดยที่เจน트리ฟิเคชันหรือการเข้าแทนที่โดยคนกลุ่มใหม่ที่มีวิถีคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตในสภาพแวดล้อมชุมชนที่แตกต่างไปจากเดิมย่อมส่งผลกระทบต่อการดำรงตัวตนของย่าน ทั้งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพและด้านคุณลักษณะของผู้คนกับวิถีชีวิตที่ร่วมสร้างอัตลักษณ์ของย่านในยุคเริ่มต้นของการฟื้นฟูเมือง โดยเฉพาะกรณีย่านชุมชนบางลำพู กรุงเทพมหานคร และย่านชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผู้เขียนได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์คุณค่าและความหมายของสิ่งแวดล้อม และมรดกวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่ย่านชุมชนมีปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชันเกิดขึ้น พบว่า การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์เป็นแรงขับเคลื่อนที่มีความสำคัญ โดยการสำรวจข้อมูลด้านจิตวิทยาสภาพแวดล้อมตามกระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่านสามารถแบ่งได้เป็น 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) การระบุตัวตนที่แตกต่างของย่าน (2) การระบุความผูกพันต่อเนื้อที่ที่มีกับย่าน และ (3) การระบุความสำเร็จกับอุปสรรคต่อการดำรงตัวตนในย่าน ทั้งนี้ข้อเสนอแนะพร้อมตัวอย่างที่คาดว่าจะประโยชน์แก่นักผังเมืองหรือผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและฟื้นฟูอนุรักษ์เมือง ได้แก่ (1) การระบุขอบเขตพื้นที่และชื่อเรียกย่านชุมชน ที่ไม่ตรงกับแนวทางบริหารของหน่วยงานภาครัฐ มีผลต่อการจัดการย่านมรดกวัฒนธรรม (2) การให้ความสำคัญกับสิ่งเล็กน้อยของย่านชุมชน

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: jaturong.pokhara@cmu.ac.th

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
(Faculty of Architecture, Chiang Mai University)

ที่จับต้องไม่ได้หรือสูญหาย แต่ยังชัดเจนในความทรงจำของผู้คน และอาจควรหรือไม่ควรถูกฟื้นฟูหรือนำมาส่งเสริมเพื่อการท่องเที่ยว และ (3) ผลกระทบจากโครงการพัฒนาในพื้นที่ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและความรู้สึกว่าคุณลักษณะให้กลายเป็นคนนอกในย่านชุมชนของตนเอง

คำสำคัญ: อัตลักษณ์และความเป็นย่าน เจเนตรีฟิเคชัน ความทรงจำวัฒนธรรม บางลำพู อัมพวา

Abstract

In Thailand, place and identity processes, and gentrification are two relevant aspects rarely problematized in urban conservation and development. Replacement by newcomers matches the definition of gentrification when their thinking and living patterns disrupt the local ways of life and affect the neighborhood's identity on both physical and social characteristics entwined into the place making. Collective fieldwork experience of the authors combining the cases of Banglamphu in Bangkok old town and Amphawa in Samut Songkram province led to the analysis of values and meanings of cultural environment and heritage significantly impacted by tourism and conservation driven gentrification. The site surveys sectioned the psychological environment variables derived from the place and identity processes into three main parts: (1) place distinctiveness, (2) place continuity, and (3) self-esteem/efficacy. Suggestions targeting urban planners and decision makers or stakeholders in tourism regeneration and conservation-led development planning are; (1) Identification of an area, in which its name and boundary do not concur with government's administrative approach, affecting on management of cultural heritage place, (2) The matter of small things and intangible or lost values that have become vivid cultural memories and should be cautiously considered for tourism usages, and (3) Impacts from development projects towards the local everyday life, which keep pushing and alienating people from their own place.

Keywords: place and identity, gentrification, cultural memory, Banglamphu, Amphawa

จากตัวตน สู่อัตลักษณ์ย่าน

กระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน (Twigger-Ross & Uzzell, 1996) มีการพัฒนาจากแนวคิดด้านจิตวิทยามนุษย์เรื่องอัตลักษณ์หรือความมีตัวตน (identity) ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า มนุษย์คนหนึ่งจะดำรงความมีตัวตนอยู่ควรแยกแยะได้ว่าตนเองแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร (distinctiveness) สามารถเชื่อมโยงตนเองเข้ากับประสบการณ์ในอดีตต่อเนื่องมาถึงที่กำลังดำเนินอยู่ (continuity) มีความรู้สึกภาคภูมิใจในการดำรงอยู่ของตนเอง (esteem) และรับรู้แยกแยะได้ว่าสิ่งใดเป็นอุปสรรคหรือสิ่งใดเป็นปัจจัยต่อการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (efficacy) อย่างไรก็ตาม ในการสำรวจอัตลักษณ์นี้อาจใช้วิธีการแบบกลับด้าน กล่าวคือ แทนที่จะตั้งคำถามว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนของมนุษย์คนหนึ่งเป็นอย่างไร ควรลองตั้งคำถามว่า อะไรบ้างในองค์ประกอบเหล่านี้ที่หากสูญเสียไปแล้วทำให้อัตลักษณ์ถูกคุกคาม (threatened identity) และไม่สามารถดำรงความมีตัวตนได้อีกต่อไป

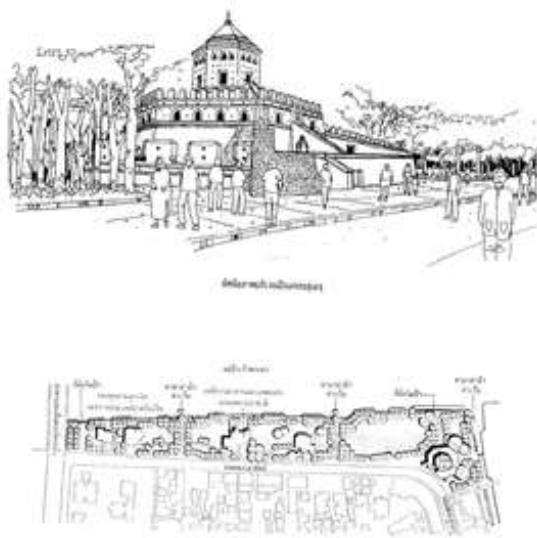
การสูญเสียการรับรู้เกี่ยวกับตัวตน หรือ ไม่รู้ว่าเป็นใคร ไม่รู้ที่มาที่ไป ไม่รู้ว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดีต่อตนเองอีกต่อไป (อาจกล่าวในภาษาทั่วไป คือ “กลายเป็นบ้า”) เป็นสภาวะที่อาจเกิดขึ้นได้กับการดำรงความมีตัวตนของย่านชุมชนในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ที่ซึ่งกระบวนการพัฒนาหรือนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองอาจคิดว่าการกำลังพยายามดำรงอัตลักษณ์ของย่านชุมชน แต่กลับกลายเป็นการลอกเลียนแบบและผลิตซ้ำแทนที่จะเป็นการดำรงความมีตัวตนอย่างแท้จริง ในกรณีของ Twigger-Ross & Uzzell (1996) ซึ่งเป็นต้นแบบการนำแนวคิดเรื่องภัยคุกคามต่ออัตลักษณ์มนุษย์ มาปรับใช้กับการสำรวจความมีตัวตนของย่านชุมชนผ่านการสัมภาษณ์มนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เผชิญความเปลี่ยนแปลง เช่น กรณีการพัฒนาท่าเรือเก่าในลอนดอน ประเทศสหราชอาณาจักร (London Dockland) ซึ่งเป็นย่านของคนชนชั้นแรงงานในอดีต ให้กลายเป็นย่านที่อยู่อาศัยและให้บริการสำหรับคนชนชั้นกลาง หรือเรียกว่าการเกิดปรากฏการณ์เจนตรifikasi ซึ่งสร้างข้อถกเถียงที่น่าสนใจเกี่ยวกับการวัดผลสำเร็จของการพัฒนาว่า ได้สร้างหรือทำลายความมีตัวตนของย่านชุมชน

เจนตรifikasi ใน เมืองท่องเที่ยว

การพัฒนาและอนุรักษ์ฟื้นฟูเมืองที่มักทำให้เกิดการแทนที่คนกลุ่มเก่าในย่านชุมชนด้วยคนกลุ่มใหม่ ไม่ได้มีรูปแบบและผลลัพธ์ที่ตายตัวว่า จะทำให้เกิดผลกระทบในด้านลบเพียงอย่างเดียว โดยหลักการแล้วจะตัดสินว่า ปรากฏการณ์เจนตรifikasiเกิดขึ้นในย่านชุมชนหรือไม่ ต้องพิจารณาที่ผลกระทบ โดยที่คนกลุ่มใหม่ หรือคนชนชั้นกลางที่เข้ามาแทนที่คนชนชั้นแรงงาน จะเรียกได้ว่าเป็นเจนตริฟายเออร์ (gentrifier) ตามทฤษฎี จะต้องมีความลักษณะที่ก่อให้เกิดผลกระทบ 3 ด้าน ได้แก่

1. ทางประชากร เช่น คนกลุ่มใหม่นั้นเป็นกลุ่มคนวัยทำงาน จบการศึกษาระดับสูง ไม่มีบุตร หรือเป็นครอบครัวเดี่ยว
2. ทางสังคม เช่น ไม่นิยมพบปะทำความรู้จักเพื่อนบ้าน ไม่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. ทางเศรษฐกิจ เช่น การเข้ามาของคนกลุ่มใหม่ มีส่วนเร่งให้ราคาที่อยู่อาศัยและค่าครองชีพในท้องถิ่นสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำลายระบบนิเวศของเศรษฐกิจแบบเกื้อกูลในท้องถิ่น ซึ่งแลกมากับข้อดีทางด้านสิ่งแวดล้อมที่มัก พบว่า อาคารเก่าในย่านได้รับการซ่อมแซมอนุรักษ์

อย่างไรก็ตาม พบว่า ในเมืองและย่านชุมชนที่ฟื้นฟูเพื่อการอนุรักษ์และท่องเที่ยวอาจมีกลุ่มคนประเภท นักบุกเบิก หรือ pioneer (Appleyard, 1979) ที่เป็นกลุ่มคนใหม่ (หรือคนรุ่นใหม่ที่กลับบ้าน) แต่มีรูปแบบการดำเนินชีวิตกลมกลืนกับท้องถิ่นและมักมีส่วนร่วมเป็นเจ้าภาพในการพัฒนาท้องถิ่น ในขณะที่ผลกระทบแท้จริงอาจเกิดจากนโยบายและแผนพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ (He, 2007) ดังที่ได้มีการตั้งข้อสังเกตไว้โดยทฤษฎีว่า เจเนตริฟิเคชันจากการท่องเที่ยว (tourism gentrification) มีแรงผลักดันจากปัจจัยด้านนโยบายการเมืองการปกครองและสถาบัน เช่น หน่วยงานภาครัฐที่แสดงบทบาทเป็นเจเนตริฟายเออร์ ผู้สร้างผลกระทบเสียเอง (Gotham, 2005) ซึ่งในบทความนี้ได้เลือกนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์จากกรณีศึกษาที่อาจกล่าวได้ว่าเกิดปรากฏการณ์เจเนตริฟิเคชันจากการท่องเที่ยวที่สำคัญในยุคเริ่มต้นของการฟื้นฟูเมืองในประเทศไทย คือ ย่านชุมชนบางลำพู กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่มีมาตรการ “จัดเป็นพื้นที่เปิดโล่งสีเขียว” ในแผนแม่บทเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ (Office of Environmental Policy and Planning, 1997) และกรณีศึกษาที่มีลักษณะของปรากฏการณ์เจเนตริฟิเคชันในชุมชนชนบท (rural gentrification) รวมอยู่ด้วย คือ ย่านชุมชนอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นพื้นที่นำร่องของรัฐบาลไทยในการดำเนินโครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โดยการจัดทำแผนที่แหล่งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 2005) โดยปัจจุบันพื้นที่ทั้งสองย่านชุมชนได้ถูกกำหนดให้เป็นบริเวณที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ดังภาพที่ 1 และภาพที่ 2

ภาพที่ 1 บริเวณวงกลมสีแดงแสดงพื้นที่ศึกษาย่านชุมชนบางลำพู ซึ่งเป็นบริเวณที่กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ในกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2556 (ซ้าย) และโครงการปรับปรุงบริเวณถนนพระอาทิตย์ (ขวา) ที่แสดงบทบาทของภาครัฐในการชักนำให้เกิดการฟื้นฟูเมืองด้วยแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้เกิดเจเนตริฟิเคชัน

ที่มา: Office of Environmental Policy and Planning (1997) และ Royal Gazette (2013)

ภาพที่ 2 บริเวณวงกลมสีแดงแสดงพื้นที่ศึกษาย่านชุมชนอัมพวา ซึ่งถูกกำหนดให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทอนุรักษ์ เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ในกฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมเมืองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พ.ศ. 2560 (ซ้าย) และ โครงการชั้พัฒนาอัมพวานุรักษ์ (ขวา) ที่แสดงบทบาทของภาคเอกชน หรือมูลนิธิในการฟื้นฟูเมือง ด้วยการท่องเที่ยว และชักนำให้เกิดปรากฏการณ์เจนตริฟิเคชันในชุมชนชนบท

ที่มา: Royal Gazette (2017)

การเปลี่ยนแปลงชนชั้นของย่านเมืองเก่า

กรอบแนวคิดการศึกษาของเจนตริฟิเคชันโดยทั่วไปมักเกี่ยวข้องกับเรื่องความเปลี่ยนแปลงชนชั้นทางสังคม (social class) และพื้นที่ย่านชุมชนชั้นในของเมือง (inner city) หรือย่านเมืองเก่า (old/historic quarter) แต่อาจมีความซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น ไม่ใช่การแทนที่ (displacement) คนในชุมชนด้วยคนนอกชุมชนที่เพิ่งเข้ามาใหม่ แต่เป็นคนในรุ่นลูกหลานที่กลับมาอยู่อาศัยและทำธุรกิจในถิ่นเดิมของครอบครัว โดยมีรูปแบบการใช้ชีวิตที่แตกต่างออกไปจากสังคมเดิมในย่านชุมชน หรือความเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพอาจไม่ได้อยู่ในกรอบแนวคิดของการอนุรักษ์ แต่เป็นการสร้างขึ้นใหม่หรืออยู่อาศัยในอาคารสมัยใหม่ (new-built gentrification) เช่น คอนโดมิเนียม อะพาร์ตเมนต์ ดังเช่นในกรณีเมืองเชียงใหม่ ที่มีข้อสังเกตว่าห้องเช่ารายเดือนราคาถูกสำหรับแรงงานภาคการท่องเที่ยวในย่านคูเมือง ถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นห้องเช่ารายวันสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งเจ้าของสามารถทำกำไรได้มากกว่า (Huyakorn, 2017) และการเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นในย่านคูเมืองของกลุ่มคนทำงานดิจิทัลที่ใช้ชีวิตแบบพเนจร (digital nomad) ที่อาจไม่ได้ช่วยสร้างความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพผ่านการอนุรักษ์อาคารประวัติศาสตร์ (Ruengwes, 2023)

ชนชั้นสร้างสรรค์ (creative class) เป็นอีกหนึ่งประเด็นที่สร้างข้อถกเถียงว่า การเข้ามาแทนที่โดยคนกลุ่มนี้ในย่านเมืองเก่าหรือพื้นที่เมืองชั้นในที่ต้องการพัฒนาเป็นย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งอาจถูกมองว่าเป็นเจน트리ฟิเคชันที่ชักนำโดยภาครัฐ (state-led gentrification) จะสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ไม่ส่งผลกระทบต่อด้านลบหรือเป็นภัยคุกคามต่อการดำรงอยู่ของคนท้องถิ่น และชนชั้นแรงงานในย่านชุมชนนั้นได้อย่างไร (Prakitnonthakan, 2021) เช่น ค่าครองชีพและค่าเช่าบ้านที่สูงขึ้น และบทบาทของภาครัฐในการชักนำให้เกิดการฟื้นฟูเมืองด้วยแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลให้เกิดเจน트리ฟิเคชัน (environmental/green gentrification) เช่น การสร้างสวนสาธารณะโดยริโออาคารเก่าและชุมชนแออัด การพัฒนาและฟื้นฟูคลองต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครและเมืองเชียงใหม่ ที่ภาครัฐอาจใช้อำนาจบนเหตุผลด้านการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและป้องกันน้ำท่วมเป็นข้ออ้างเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มพลเมืองที่มีฐานะมั่งคั่ง (Visetpricha, 2021) เหล่านี้เป็นการมองกรอบแนวคิดเจน트리ฟิเคชันในมิติที่ซับซ้อนของประเทศไทย ซึ่งควรได้รับการศึกษาในรายละเอียดมากขึ้นในอนาคต ควบคู่ไปกับประเด็นเจน트리ฟิเคชันจากการท่องเที่ยว

จากตัวแปรสู่ ชุดคำถาม

ในการสำรวจข้อมูลภาคสนามที่บางลำพูและอัมพวา ตัวแปรที่ถูกนำมาใช้ทั้งในเชิงแนวคิด (conceptual variables) และเชิงปฏิบัติการ (operational variables) ของกระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน ตามแนวทางของ Twigger-Ross & Uzzell (1996) ได้รับการแปลงเป็นชุดคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ผู้ดำเนินชีวิตในย่านชุมชนที่เกิดปรากฏการณ์เจน트리ฟิเคชันจากการท่องเที่ยว (ดังตารางที่ 1) กล่าวคือ (1) ถามว่าเป็นคนที่ไหน เรียกบริเวณนี้ว่าอะไร คิดว่าเป็นคนที่นี่แล้วหรือไม่ เพื่อการระบุตัวตนที่แตกต่างของย่าน (2) ถามว่าสิ่งแรกที่จะคิดถึงที่นี่ถ้าต้องไปอยู่ที่อื่น มีอะไรหายไปจากที่นี่แต่ยังติดในความทรงจำ เคยคิดจะย้ายไปจากที่นี่หรือไม่ เพื่อการระบุความผูกพันต่อเนื้อที่ที่มีกับย่าน และ (3) ถามว่าภูมิใจที่ได้อยู่ที่นี้หรือไม่ พบปัญหาอะไรที่นี้บ้างที่ทำให้ใช้ชีวิตยาก เพื่อการระบุความสำเร็จกับอุปสรรคต่อการดำรงตัวตนในย่าน

จากประสบการณ์ภาคสนาม พบว่า การใช้คำถามเหล่านี้ด้วยภาษาพูดธรรมดาเป็นเรื่องที่ทำหาย โดยมีเป้าหมายที่ผู้สัมภาษณ์ต้องถามให้สั้นและไม่ชี้นำคำตอบ แต่ให้เน้นการกระตุ้นให้เล่าขยายความจากคำตอบแรกที่ได้รับ ไม่ว่าคำตอบนั้นจะฟังดูน่าสงสัยหรือชัดเจนดีแล้วก็ตาม เพราะเหตุผลจากผู้ถูกสัมภาษณ์อาจใกล้เคียงกับความเข้าใจของผู้สัมภาษณ์และต้องนำมาคิดวิเคราะห์เพิ่มเติม เมื่อได้สำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายในย่านชุมชนเดียวกัน ดังตัวอย่างในการศึกษาของ Pokharatsiri (2012a) ที่ใช้คำถามเหล่านี้เพื่อวิเคราะห์การรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงในย่าน โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างชาวบ้านในเมืองโฮ้ยอัน ประเทศเวียดนาม ซึ่งได้ระบุถึงความรู้สึกสูญเสียพื้นที่บาทวิถีที่เคยใช้พบปะสนทนากับเพื่อนบ้านและถนนหน้าบ้านให้เด็กเล็กได้วิ่งเล่นอย่างปลอดภัย แลกเปลี่ยนกับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว และในเมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว ที่การใส่บาตรริมบาทวิถีในย่านเมืองเก่าถูกเปลี่ยนมือจากกิจวัตรประจำวันของชาวบ้านผู้สูงอายุมาเป็นธุรกิจเสริมประกอบการถ่ายรูปสิ่งประดิษฐ์ของเข้าของนักท่องเที่ยว ซึ่งคำตอบที่ได้รับแสดงนัยยะของการถูกคุกคามอัตลักษณ์หรือการดำรงตัวตนในย่าน แม้จะไม่ได้มีการกล่าวโทษการท่องเที่ยวหรือนักท่องเที่ยวโดยตรง

ตารางที่ 1 ชุดคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เพื่อสำรวจข้อมูลด้วยกระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน

ตัวแปรเชิงแนวคิด	ตัวแปรเชิงปฏิบัติการ	คำถามสำหรับการสัมภาษณ์
การระบุตัวตนที่แตกต่างของย่าน (place distinctiveness)	ระบุหลักแหล่งของตนเองด้วยชื่อ (place identification)	เป็นคนที่ไหน เพราะอะไร
	ระบุชื่อละแวกบ้านของที่อยู่อาศัย (neighbourhood identification)	เรียกบริเวณนี้ว่าอะไร เพราะอะไร
	ระบุว่าตนเองกลายเป็นคนที่นี่หรือไม่ (local identification)	คิดว่าเป็นคนที่นี่แล้วหรือไม่ เพราะอะไร
การระบุความผูกพันต่อเนื่องที่มีกับย่าน (place continuity)	ระบุสถานที่หรือสิ่งจับต้องได้ที่ผูกพัน (place reference)	สิ่งแรกที่จะคิดถึงที่นี่ถ้าต้องไปอยู่ที่อื่น
	ระบุบรรยากาศหรือสิ่งจับต้องไม่ได้ที่ผูกพัน (place congruence)	มีอะไรหายไปจากที่นี่แต่ยังติดในความทรงจำ
	ความไม่ผูกพันต่อเนื่องกับย่าน (discontinuity)	เคยคิดจะย้ายไปจากที่นี่หรือไม่ เพราะอะไร
การระบุความสำเร็จกับอุปสรรคต่อการดำรงตัวตนในย่าน (place quality)	ความภาคภูมิใจในตนเอง (self-esteem)	ภูมิใจที่ได้อยู่ที่นี้หรือไม่ เพราะอะไร
	ความมีประสิทธิภาพในตนเอง (self-efficacy)	พบปัญหาอะไรที่นี้บ้างที่ทำให้ใช้ชีวิตยาก

ที่มา: ปรับปรุงจาก Twigger-Ross & Uzzell (1996)

ในกรณีบางลำพูและอัมพวา ได้ใช้ชุดคำถามดังกล่าวสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ซึ่งในระเบียบวิธีวิจัยที่กำหนดไว้สำหรับย่านชุมชนบางลำพู (สำรวจข้อมูลปี พ.ศ. 2546) (Pokharatsiri, 2003) ได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาจากพื้นที่ย่านวัดชนะสงครามที่ถูกปิดล้อมด้วยถนนสายหลักทั้งสี่ด้าน และมีประชากรกลุ่มตัวอย่างประมาณ 150 หลังคาเรือน ที่ให้สัมภาษณ์ (กึ่งแบบสอบถาม จากจำนวนทั้งสิ้นราว 400 หลังคาเรือน) กระจายอยู่ในกลุ่มชุมชนชาติพันธุ์ย่อย เช่น คนไทย แขกตานี จีน มอญ ทั้งประเภทบ้านเรือนและตึกแถวร้านค้า ส่วนในย่านชุมชนอัมพวา (สำรวจข้อมูลปี พ.ศ. 2554) (Pokharatsiri, 2011) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่พิจารณาจำนวนกลุ่มประชากรเป้าหมายจากความหลากหลายและการตกตะกอนของข้อมูลที่ได้รับในระหว่างการสำรวจ (Creswell, 1994) ซึ่งพิจารณาจากคำตอบที่ได้รับ พบว่า แทบไม่มีคำตอบในลักษณะอื่นที่แปลกแตกต่างออกไปอีกแล้ว จึงหยุดการสำรวจข้อมูลไว้ที่ 30 หลังคาเรือน ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีที่ตั้งอยู่ริมคลองอัมพวาในบริเวณที่เรียกกันว่า ตลาดน้ำ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและเชิงอภิปรายถกเถียง (content and discourse analysis) ประกอบกับการหยิบยกคำพูดบางส่วน (quotation) จากผู้ถูกสัมภาษณ์เพื่อสนับสนุนประเด็นวิเคราะห์

ชื่อเรียก ขอบเขต ความหมาย

เมื่อถูกถามว่าเป็นคนไหน คำตอบที่ได้รับแสดงทั้งนัยยะในเชิงเปรียบเทียบระหว่าง “เมืองใหญ่” กับ “ที่อื่น” ซึ่งมักสะท้อนสถานะความเป็นคนชนชั้นแรงงานที่มาอยู่อาศัยและทำงาน รวมถึงคนชนชั้นกลางบางส่วน ตามทฤษฎีเจเนตรีฟิเคชันที่มีหัวใจของการถกเถียงอยู่ที่การปะทะกันของสถานะทางชนชั้น และมีการช่วงชิงในเชิงพื้นที่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของย่านเป็นภูมิหลัง ความรู้สึกว่าเป็น “คนอื่น” ไม่จำเป็นต้องแปรผันตามระยะเวลาที่ใช้ในการอยู่อาศัย บางคนอาจตอบคำถามด้วยการระบุ “ภูมิลำเนา” หรือสถานที่เกิดหรือเพียงระบุว่าเป็น “คนบ้านนอก” หรือ “คนต่างจังหวัด” แม้จะอยู่อาศัยในเมืองมาเป็นเวลานาน สะท้อนความรู้สึกว่าที่นี่ คือ “บ้าน” เพื่อใช้ชีวิต หรือ “ที่ทำงาน” เพื่อหาเงิน ในกรณีศึกษาต่างประเทศ พบว่า เป็นไปในลักษณะเดียวกัน คือ ตอบว่า “ชนบท” หรือ “เมือง” (countryside/rural vs. town/city) ซึ่งในแง่ของตัวแปร พบว่า เพียงคำถามแรกๆ ที่เรียบง่ายนี้สามารถสะท้อนการนิยามตัวตนกับสภาพแวดล้อมปัจจุบันได้อย่างมาก และยังช่วยปูทางสู่การถามคำถามอื่นต่อไป (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านการระบุหลักแหล่งของตนเองด้วยชื่อ (place identification)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...มาอยู่กรุงเทพฯ ตั้งแต่สิบขวบกว่า ยังรู้สึกว่าเป็นคนได้มากกว่า...”	อยู่ในวัยชราอายุเกินแปดสิบปี และไม่เคยได้กลับไปบ้านเกิดที่สงขลา
อัมพวา	“...บางคนบอกว่าผมไม่ได้เกิดที่นี่ แต่ผมเป็นคนอัมพวา และเข้าเรียนที่นี่ เพราะคุณย่าเคยมีร้านที่นี่...”	บ้านเกิดและที่พักอาศัยอยู่ในสวน ไม่ใช่ตลาดริมน้ำและห้องแถวที่ทำการ

โดยนิยามแล้ว “บางลำพู” เป็นชื่อที่ไม่สามารถระบุขอบเขตที่ชัดเจนได้ ไม่มีระบุในขอบเขตการปกครอง เป็นเพียงชื่อเรียกพื้นที่ทางวัฒนธรรม ในขณะที่ชื่อ “อัมพวา” เป็นได้ทั้งชื่อขอบเขตพื้นที่ปกครองระดับอำเภอ ชื่อเทศบาล ชื่อคลอง และชื่อบริเวณที่เรียกกันว่าตลาดน้ำ ซึ่งในกระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน การถามถึงชื่อที่ใช้เรียกแถวบ้านช่วยกำหนดขอบเขตบริเวณพื้นที่เชิงสังคม ที่ผู้ตอบคำถามมีความรู้สึกใกล้ชิดและเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน โดยพื้นที่ซึ่งอยู่นอกเหนือจากบริเวณนี้อาจไม่รู้สึกว่าต้องเอาใจใส่มากเท่ากับบ้านหรือร้าน หรือแถวบ้านหรือย่านของตนเอง (ดังตารางที่ 3) การขอให้อธิบายขอบเขตที่เกิดจากชื่อที่ใช้เรียกแถวบ้าน ทำให้พบว่าแม้บางครั้งเรียกด้วยชื่อเดียวกัน แต่การกำหนดขอบเขตอาจไม่เท่ากันในแต่ละคน และยังสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลากับบริบทความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ซึ่งอาจมีผลต่อการพิจารณาว่าใครควรถูกนับเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในแผนและนโยบายการพัฒนาพื้นที่บริเวณใดบ้าง นอกเหนือไปจากสถานะตามทะเบียนบ้านและกฎหมาย

ตารางที่ 3 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านการระบุชื่อละแวกบ้านของที่อยู่อาศัย (neighbourhood identification)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...เมื่อก่อนเรียกบางลำพู แต่ปัจจุบันนี้ ถนนพระอาทิตย์มีชื่อเสียง จึงเรียก พระอาทิตย์...”	พอใจที่ระบุชื่อถนนหน้าบ้านแล้วแต่ก็ซีจู้จี้เพราะเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว
อัมพวา	“...มีการเอาขนม (จากที่อื่น) มาปรับเปลี่ยนเป็นสินค้ามีชื่อเสียงของ อัมพวา คนผ่านไปมามองที่ร้านจะบอกว่านี่คืออัมพวา...”	เป็นคนกรุงเทพฯ และมาขายของในร้านค้าที่ตลาดริมน้ำเฉพาะวันหยุด

สิ่งเล็กน้อย สิ่งสำคัญ สิ่งที่หายไป

ความผูกพันต่อเนื่องกับย่าน สามารถสะท้อนออกมาได้ทั้งเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมองเห็นได้ทางกายภาพที่ยังดำรงอยู่หรือเสื่อมสภาพและสูญหายแต่ยังชัดเจนในความทรงจำ หรือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องไม่ได้เป็นสภาพบรรยากาศ เสียง กลิ่น สัมผัส ที่ชวนให้ระลึกถึงตัวตนและความเป็นย่านแม้จะเกิดประสบการณ์รับรู้ในขณะที่อยู่ที่อื่น การระบุถึงสิ่งที่สูญหายไปแล้วจากย่านมีความน่าสนใจอย่างมาก ถึงแม้เป็นสิ่งเล็กน้อยแต่ถูกกล่าวซ้ำหลายครั้ง อาจสะท้อนสิ่งที่ผู้ตอบต้องการให้พื้นฟูกลับมาแม้จะยังนึกวิธีการไม่ออก ซึ่งจุดนี้เป็นหน้าที่ของนักผังเมืองหรือผู้วางแผนพัฒนาท้องถิ่นที่อาจจะทำได้ แต่กลับมองข้ามสิ่งนี้ไปตั้งแต่แรกและเป็นสิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างข้อมูลประวัติเมืองกับข้อมูลสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำมาทำประโยชน์ในกระบวนการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมเพื่อการวางแผนพัฒนาได้จริง โดยอาจใช้ได้ทั้งวิธีการสร้างชิ้นใหม่ หรืออนุรักษ์กายภาพ หรือกำหนดพื้นที่ว่างทางวัฒนธรรมขึ้น แต่มีเป้าหมายเพื่อการฟื้นฟูความทรงจำ กิจกรรม หรือบรรยากาศที่ช่วยนิยามตัวตนของย่าน (ดังตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านการระบุสถานที่หรือสิ่งจับต้องได้ที่ผูกพัน (place reference) และการระบุบรรยากาศหรือสิ่งจับต้องไม่ได้ที่ผูกพัน (place congruence)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...ช่วงวัยรุ่น พอดูหนังเสร็จต้องมา สะพานแดง นั่งถึงตีสอง พอ (สะพานถูกรื้อ) หหมดไป เสียใจน่าดู...”	ระลึกความทรงจำเรื่องพื้นที่รวมกลุ่มทางสังคมที่หายไปและละแวกบ้าน
อัมพวา	“...แต่ก่อนมีหลากหลาย มีร้านขายหมู ขายกาแฟ มีคนพายเรือมาซื้อของหน้าบ้าน ตอนนี้เป็นเพียงมาจัดฉากขายของ...”	กลับมาดูแลพ่อแม่และต้องปรับตัวกับบ้านที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ผลกระทบสูงสุดจากการตัดสินใจลงมือทำหรือไม่ทำการพัฒนาในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บนพื้นที่เพื่อการวางผังเมืองหรือแผนพัฒนา คือ ความรู้สึกของผู้ดำเนินชีวิตในพื้นที่นั้น ที่อาจตัดขาดจากความผูกพันต่อเนื่องที่เคยมีต่อพื้นที่ ซึ่งทั้งความทรงจำและความต่อเนื่อง (cultural memory and neighbourhood continuity) เป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักการอนุรักษ์ชุมชนเมือง (Sanoff, 2000) และจุดอ่อนสำคัญของปรากฏการณ์เจนตริฟิเคชัน ที่มักจะฟื้นฟูและอนุรักษ์กายภาพอาคารและสภาพแวดล้อมของย่านไว้ได้ แต่เพิกเฉยต่อความตื่นตัวของผู้อยู่อาศัย เพื่อดำรงอยู่ของความทรงจำและความต่อเนื่องที่ผู้คนยังคงมีต่อพื้นที่ การวัดความสำเร็จของแผนพัฒนาหรือผังเมือง ที่เน้นประเมินผลสิ่งจับต้องได้เป็นรูปธรรม และสำเร็จได้ในระยะสั้น จึงอาจขัดแย้งกับความพยายามส่งเสริมการดำรงคุณค่าที่แท้จริงของพื้นที่ ในการจัดการเมืองเก่าหรือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในกรณีบางลำพูและอัมพวา พบว่า ความเข้มข้นของสิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมบริการท่องเที่ยวในพื้นที่มีส่วนผลักดันผู้คนให้ย้ายออกไป (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านความไม่ผูกพันต่อเนื่องกับย่าน (discontinuity)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...เราเคยอยู่อย่างสงบแต่ปัจจุบันมีทั้งเสียงดัง รถวิ่งสวนไปมาโดยไม่ดูป้ายจราจรและไม่ได้คิดที่จะย้ายที่อยู่อาศัย หากสภาพแวดล้อมไม่เป็นเช่นนี้....”	ระบุว่ารอบบ้านกลายเป็นเกสต์เฮาส์ และเพื่อนบ้านย้ายออกไปกันหมด
อัมพวา	“...ปัญหา คือ การอยู่อาศัยไม่สะดวกสบาย การไปตลาดหาของซื้อยากขึ้น และร้านค้าเริ่มปิดวันธรรมดาด้วย...”	ระบุว่าร้านค้าบริการชุมชนเปลี่ยนไปมุ่งการขายของให้นักท่องเที่ยวเท่านั้น

คุณภาพชีวิต อุปสรรค ความสำเร็จ

ความภาคภูมิใจในตนเอง อาจเป็นคำถามที่ยากที่สุดในชุดคำถามของกระบวนการอัตลักษณ์ และความเป็นย่าน โดยเฉพาะการที่มักได้คำตอบว่า “เฉย ๆ” และไม่สามารถอธิบายอะไรได้อีก ซึ่งจากประสบการณ์สำรวจข้อมูลภาคสนามทั้งที่บางลำพูและอัมพวา อาจพอสร้างข้อถกเถียงได้ว่า เจนตริฟิเคชัน (gentrification) ในบางลำพูเกิดการแทนที่อย่างค่อยเป็นค่อยไปมีความเป็นธรรมชาติ โดยไม่เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในทันทีทันใด ทั้งเชิงบวกและเชิงลบทำให้ผู้คนมักตอบว่ารู้สึกเฉย ๆ ในขณะที่การฟื้นฟูย่านชุมชนอัมพวาเกิดจากโครงการอนุรักษ์และพัฒนาเปลี่ยนแปลงอาคาร และสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยอย่างมีนัยสำคัญในช่วงเวลาที่สั้น โดยเกิดผลกระทบทั้งในเชิงบวกและเชิงลบอย่างฉับพลัน เป็นพื้นที่ที่ถูกฟื้นฟูขึ้นจากสภาพที่อาจเรียกได้ว่า “เมืองร้าง” จนสามารถดึงทั้งนักท่องเที่ยวและคนรุ่นใหม่ให้กลับบ้าน ทำให้ผู้คนตอบได้ชัดเจนว่า ภูมิใจ (หรือ ไม่ภูมิใจ) กับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พร้อมคำอธิบายที่สามารถวิเคราะห์ถกเถียงเพิ่มเติมถึงความหมายและรายละเอียดที่อาจซ่อนอยู่ได้ (ดังตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านความภาคภูมิใจในตนเอง (self-esteem)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...เป็นการอยู่อาศัยไม่ได้ทำธุรกิจ แต่มีการมาจอตกร โดยไม่ยอมดับเครื่องยนต์ ปล่อยมลพิษทั้ง ๆ ที่มาจอตกรรับส่งนักท่องเที่ยวต่างชาติ...”	เคยภูมิใจว่าเป็นย่านอยู่อาศัยเก่าแก่ แต่มาเปลี่ยนไปเพราะธุรกิจท่องเที่ยว
อัมพวา	“...มีการขอไม่ให้ตากผ้าหน้าบ้าน เพราะนักท่องเที่ยวผ่านมาแล้วไม่น่ามอง แต่พอตากหลังบ้านมองไม่เห็น ลมพัดตกเลอะเทอะ และสุนัขจรจัดมีจำนวนมาก...”	เจ้าของบ้านเช่าหรือสร้างให้ใหม่ แต่ถูกลดทอนพื้นที่เพื่อใช้ชีวิตประจำวัน

ความรู้สึกย้อนแย้งกับผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนา มักถูกแสดงออกเวลาตอบคำถามว่าอะไรคือ อุปสรรคหรือปัญหาที่พบเจอในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การมีสวนหย่อมใกล้บ้านเพิ่มขึ้นแต่ไม่รู้รู้สึกสะดวกใจที่จะใช้งาน หรือการที่ถนนหน้าบ้านได้รับการปรับปรุงแต่ทำให้ปริมาณการจราจรหนาแน่นขึ้น และต้องใช้เวลามากขึ้นกว่าเดิมในการเข้าถึงบ้าน ในหลายพื้นที่เมื่อถูกถามด้วยคำถามนี้อาจได้รับคำตอบกลับมาทันทีว่า “ไม่มีปัญหา” ซึ่งมักพบเจอในกรณีพื้นที่ไม่ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันและผู้คนเคยชินกับความไม่สะดวกสบาย แม้สภาพแวดล้อมดังกล่าวจะทำให้ตนเองใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ (เข้าทำงานช้า ไม่อยากปั่น) ดังนั้น ความมีประสิทธิภาพในตนเอง จากการดำเนินชีวิตภายใต้สภาพแวดล้อมของย่านชุมชน อาจอยู่ตรงกลางระหว่างการระบุว่าอะไร คือ ปัญหา (เรื่องหนัก) หรือความไม่สะดวกสบาย (เรื่องเบา) โดยบางเรื่องที่ดูเหมือนเป็นเรื่องเบาแต่คนส่วนใหญ่ระบุตรงกัน อาจมีนัยสำคัญในการสรุปผลวิเคราะห์ข้อมูลได้ (ดังตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 ตัวอย่างข้อมูลจากการสำรวจในด้านความมีประสิทธิภาพในตนเอง (self-efficacy)

ย่านชุมชนกรณีศึกษา	ข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หมายเหตุผู้ถูกสัมภาษณ์
บางลำพู	“...เกสต์เฮาส์ข้าง ๆ ชั้นล่างจะเปิดเป็นร้านค้า บางครั้งหลังสี่ทุ่มยังเปิดเพลงเสียงดัง...”	ยอมรับธุรกิจท่องเที่ยวแต่ระบุว่าเสียงดังคือ ปัญหาสำหรับผู้อยู่อาศัย
อัมพวา	“...การมีนักลงทุนเข้ามาเต็มตัว ทำให้พื้นที่เปลี่ยนไปมาก เจ้าของที่ดินบางคนไล่ผู้เช่าเก่าออก มีผลประโยชน์ และเริ่มไม่เชื่อใจกัน...”	ระบุว่าค่าเช่าบ้านหรือที่ดินพุ่งสูงขึ้นจนเกินราคาที่คนท้องถิ่นจะเช่าอยู่อาศัยได้

สรุปและเสนอแนะ

ล่วงมาจนปัจจุบัน มีหลายสิ่งที่คุณคิดว่าคงอยู่แต่กลับหายไปอย่างไม่คาดคิด เช่น “บางลำพู” มีคนที่ให้คำตอบว่าอดทนกับปัญหาจุกจิกในแหล่งท่องเที่ยวได้และไม่คิดจะย้ายไปไหน แต่บ้านเก่าสภาพดี หลังจากนั้นกลับถูกทุบทิ้งกลายเป็นตึกโรงแรมในเวลาต่อมาไม่นาน และยังคงมีนักบุกเบิกที่ผูกพันและวนเวียนในละแวกไม่ไกล ที่ต่อสู้กับการถูกกดขี่และการเรียกค่าเช่าที่แพงเกินกว่าธุรกิจร้านค้าบริการชุมชน จะทำกำไรได้ในแหล่งท่องเที่ยวที่มูลค่าอสังหาริมทรัพย์พุ่งสูงลิ่ว ในขณะที่สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้ทำให้ธุรกิจท่องเที่ยวจำนวนมากถอนตัวออกจากพื้นที่ และรอนคนกลุ่มใหม่หรือการใช้ประโยชน์พื้นที่รูปแบบใหม่ (functional gentrification) เข้ามาแทนที่อีกระลอก เช่น ความพยายามฟื้นฟูย่านสร้างสรรค์กรุงรัตนโกสินทร์หลายโครงการที่มุ่งเน้นบางลำพูเป็นศูนย์กลางกิจกรรม

กรณี “อัมพวา” ได้ผ่านความรุ่งเรืองและตกต่ำในเวลาอันรวดเร็ว และกำลังมุ่งหน้าสู่การฟื้นฟู (rejuvenation) ในทิศทางที่อาจแตกต่างไปจากเดิมตามหลักแนวคิดเรื่องวงจรชีวิตแหล่งท่องเที่ยวของ Butler (1980) และอาจต้องผ่านประสบการณ์เจเนตริฟิเคชันอีกหลายระลอก (gentrification waves) (Lees, Slater & Wyly, 2008) ที่สร้างผลกระทบและข้อถกเถียงเกี่ยวกับปัจจัยร่วมในสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป เช่น จากกรณีศึกษาชุมชนป้อมมหากาฬ (Herzfeld, 2017; Pokharatsiri, 2012b) ซึ่งเป็นแหล่งชุมชนที่อยู่ร่วมกับโบราณสถานที่มีคุณค่าทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจการท่องเที่ยววัฒนธรรม ต่อมาหน่วยงานภาครัฐได้ร่วมกันใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองและทางกฎหมาย ในการกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ของย่านชุมชนประวัติศาสตร์แห่งนี้ ด้วยแนวทางการรื้อสร้างและปรับปรุงให้กลายเป็นพื้นที่โล่งสาธารณะ แลกกับการนำผู้คนที่ยึดถิ่นฐาน มีความทรงจำและประสบการณ์ร่วมกับย่านออกไปจากพื้นที่ จนได้ผลลัพธ์ที่ย้อนแย้ง กลายเป็นสนามหญ้ากับป้ายบอกข้อมูลภูมิปัญญาของชุมชนที่เคยมีอยู่จริงแต่ถูกกำจัดออกไปในนามของการอนุรักษ์

ข้อเสนอแนะที่มีต่อนักผังเมืองและผู้มีส่วนร่วมพัฒนาเมืองและย่านชุมชน ในการนำกระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่านไปใช้ ตลอดจนข้อค้นพบจากการเรียนรู้ กรณีศึกษาบางลำพูและอัมพวา ดังนี้

1. พื้นที่พัฒนาที่ถูกกำหนดขึ้นและการแบ่งแยกพื้นที่ภายใน ตลอดจนนิยามความเป็นกลุ่มประชากรที่ควรมีส่วนร่วมนำเสนอความคิดเห็นในพื้นที่ดังกล่าว ไม่อาจถูกกำหนดขึ้นโดยยึดถือเพียงข้อมูลขอบเขตการปกครอง เนื่องจากพื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงสภาพได้ตามยุคสมัยจากปัจจัยทางสังคมและกาลเวลา ซึ่งผู้มีส่วนร่วมพัฒนาเมืองและย่านชุมชนควรทำความเข้าใจว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนไม่อาจแข็งแรงหรือใช้อำนาจครอบครองบังคับทำให้ตรึงอยู่กับที่ แต่ควรสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มสังคมผู้ใช้งานที่แตกต่างกันได้หลากหลายบริบทและสถานที่

2. ความผูกพันต่อเนื่องกับพื้นที่ เป็นการทำความเข้าใจองค์ประกอบ และทรัพยากรในย่านชุมชน จากความทรงจำของผู้คน ซึ่งอาจช่วยระบุเป้าหมายสำคัญและผลกระทบในเรื่องละเอียดอ่อน ที่มักถูกมองข้ามในการพัฒนาหรือฟื้นฟูและอนุรักษ์

3. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกด้วยมาตรฐานใดก็ตาม เมื่อมาอยู่ในบริบทของพื้นที่แล้ว อาจเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในย่านชุมชนหรือสร้างปัญหาเพิ่มขึ้นได้ และการกำหนดตัวแปรหรือตัวชี้วัดในการทำงานที่ผิดพลาด อาจทำให้ได้ผลลัพธ์คลาดเคลื่อนไปจากเป้าหมายหรือเจตนารมณ์

หากการพัฒนาและอนุรักษ์ฟื้นฟูเมือง ยังคงยึดหลักการของการส่งมอบความทรงจำทางวัฒนธรรม และความผูกพันต่อเนื่องกับละแวกบ้านไปสู่คนรุ่นใหม่ รวมทั้งการรับรู้ถึงอุปสรรคและมิติความสำเร็จที่แท้จริงของการพยายามดำรงตัวตนในพื้นที่ไม่ว่าด้วยวิธีการใดก็ตาม ควรได้ข้อสรุปตรงกันว่ากระบวนการอัตลักษณ์และความเป็นย่าน สามารถช่วยกำหนดตัวแปรที่จำเป็นเหล่านั้น และสามารถนำไปบูรณาการร่วมกับกระบวนการพัฒนาเมืองและย่านชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำความเข้าใจภูมิสังคมของพื้นที่ การสำรวจข้อมูลคุณภาพชีวิตที่อาจเปลี่ยนจากคำถามแบบปลายเปิด หรือแบบตัวเลือกที่มักได้คำตอบแบบทั่วไป ให้กลายเป็นตัวแปรด้านอุปสรรคหรือภัยคุกคามต่อความมีประสิทธิภาพในการดำรงความเป็นตัวตนในย่านชุมชน เพื่อนำไปสู่คำตอบเรื่องการส่งเสริมอัตลักษณ์ในการพัฒนาเมืองและย่านชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและการแก้ไขปัญหาให้ถูกจุดมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Appleyard, D. (1979). **The conservation of European cities**. Cambridge: MIT Press.
- Butler, R.W. (1980). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. **The Canadian Geographer**, 24(1), 5–12.
- Creswell, J.W. (1994). **Research design: qualitative and quantitative approaches**. London: Sage Publications.
- Gotham, K.F. (2005). Tourism gentrification: the case study of New Orleans's Vieux Carre (French quarter). **Urban Studies**, 42(7), 429-452.
- He, S. (2007). State-sponsored gentrification under market transition. **Urban Affairs Review**, 43(2), 171-198.
- Herzfeld, M. (2017). Playing for/with time: tourism and heritage in Greece and Thailand. In Gravari-Barbas, M. & Guinand, S. (Ed.). **Tourism and gentrification in contemporary metropolises: international perspectives** (pp.233-252). London: Routledge.

- Huyakorn, Y.C. (2017). Exploring Chiang Mai through gentrification lens: drawing linkage between tourism and social class changes of residents in the old city. **Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University**, 29(2), 73-101.
- Lees, L., Slater, T. & Wyly, E. (2008). **Gentrification**. London: Routledge.
- Office of Environmental Policy and Planning. (1997). **Phaenmaebot phuea karn anurak lae pattana krung rattanakosin**. (In Thai) [Master plan for conservation and development of Bangkok historic quarters]. Bangkok: Office of Environmental Policy and Planning.
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (2005). **Phaenthi lang singwaetlom thang wattanatham, changwat Samut Songkhram**. (In Thai) [Cultural environment atlas, Samut Songkhram province]. Bangkok: Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning.
- Pokharatsiri, J. (2003). **Karnsueksa prakotkan gentrification nai karnanurak chumchon mueang: koranee phonkrathob thang sangkhom nai yarn chumchon Banglamphu, Krungthepmahanakhon**. (In Thai) [Towards gentrification in urban conservation: the case of social impacts in Banglamphu area, Bangkok] (Master's thesis). Bangkok: King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang.
- Pokharatsiri, J. (2011). **Assessing social value in cultural heritage place: a case study of tourism gentrification in Thailand in its regional context** (Doctoral dissertation). Oxford: Oxford Brookes University.
- Pokharatsiri, J. (2012a). **Karn thopthuan tuachiwat pramoen khunkha choeng khunnaphab phuea rabu panha sonren nai singwaetlom watthanatham khong chumchon**. (In Thai) [A review of qualitative value-assessment indicators to identify hidden cultural environment problems in local communities]. **Built Environment Research Associates' Conference (BERAC 3)** (pp.103-114). Bangkok: Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University.
- Pokharatsiri, J. (2012b). Bangkok old town in dissonance: heritage, tourism and gentrification. **NAJUA Journal of Faculty of Architecture, Silpakorn University**, 9, 120-135.
- Prakitnonthakan, C. (2021). **State-led gentrification nai yarn kao Krungthepmahanakhon (1)**. (In Thai) [State-led gentrification in old quarters of Bangkok (1)]. Retrieved July 28, 2021, from https://www.matichonweekly.com/column/article_446657

- Royal Gazette. (2013). **Ministerial regulation of Bangkok comprehensive plan B.E. 2556** [Picture]. N.P.: Author.
- Royal Gazette. (2017). **Ministerial regulation of Amphawa, Samut Songkhram province, comprehensive plan B.E. 2560** [Picture]. N.P.: Author.
- Ruengwes, P. (2023). **Chiang Mai x digital phanechon**. (In Thai) [Chiang Mai x digital nomad]. Retrieved January 18, 2023, from <https://readthecloud.co/digital-nomad-chiang-mai/>
- Sanoff, H. (2000). **Community participation methods in design and planning**. New York: Wiley.
- Twigger-Ross, C.L. & Uzzell, D.L. (1996). Place and identity processes. **Journal of Environmental Psychology**, 16(3), 205-220.
- Visetpricha, B. (2021). **Karn plaengplian chonchan khong yarn nai mueang duay kho ang darn singwaetlom lae ladthi amnatniyom choeng niwet wittaya: karn fuenfu khlong phai tai rattaban thahan nai prathet Thai**. (In Thai) [Environmental gentrification and eco-authoritarianism: restoring canals under the military-led government in Thailand]. Retrieved March 31, 2021, from <https://kyotoreview.org/issue-30/environmental-gentrification-and-eco-authoritarianism-restoring-canals-under-the-military-led-government-in-thailand-th/>